

Vähemmistönäkökulma suomalaisen sarjakuvan historiaan

—

Anna Vuorinne, Leena Romu & Ralf Kauranen

”Pitäisi kai kiittää myös kaikkia niitä akateemisessa maailmassa toimineita alan tutkijoita, jotka eivät ole saaneet aikaiseksi nyt tekemääni työtä. Odotin kolmisenkymmentä vuotta, että joku laajentaen jatkaisi Heikki Kaukorannan aloittamaa työtä, ja lopulta tuskastuin ja tein sen itse, vaikka olenkin tutkijana täysi diletantti, vain arkkitehti koulutukseltani.” (Pulkkinen 2022.)

Näin akateemista sarjakuvatutkimusta piikittelee Kalervo Pulkkinen (1955–2023), pitkän linjan sarjakuva-aktiivi ja sarjakuvahistorian tallentaja. Pulkkinen kokoaman kotimaisten sarjakuvakirjojen bibliografian yhteydessä esitetty, kiitosten muotoon puettu vinoilu on osuvaa. Ensinnäkin se nostaa esiin Heikki Kaukorannan (1968) laatiman Suomessa ilmestyneiden sarjakuvajulkaisujen bibliografian varhaisena akateemisesti ankkuroituneena sarjakuvatutkimuksena. Toiseksi huomio korostaa, että ilman ”diletantteja” – sarjakuvalle omistautuneita harrastajia, keräilijöitä, toimittajia ja muita ei-akateemisia sarjakuvahistorioitsijoita – tietäisimme suomalaisen sarjakuvan vaiheista tuskin mitään.

Akateemisen sarjakuvahistoriankirjoituksen niukkuus ei välttämättä johdu akateemisten sarjakuvatutkijoiden saamattomuudesta. Syitä on pikemminkin etsittävä sarjakuvan kulttuurisesta asemasta ja akateemisen maailman rakenteista. Sarjakuva kärsi pitkään arvostuksen puutteesta, mikä on vaikuttanut myös sen asemaan akatemiassa. Suomessa sarjakuvatutkimus on vakiinnuttanut paikkansa vasta 2000-luvulla, eikä jalansija ole vielä kovin vahva.

Mutta surkuttelu sikseen! Käynnissä olevassa *Moninaisuus suomalaisessa sarjakuvahistoriassa: vähemmistöt ja itserepresentaatio* -hankkeessa (2023–2026) tuomme sarjakuvahistorian kolmen tutkijan voimin akateemisen tutkimuksen kohteeksi. Kartoitamme suomalaisen sarjakuvan vaiheita 1850-luvulta nykypäivään ja tuomme näkyville erilaisten vähemmistöjen – naisten, ruotsinkielisten sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen – toimintaa sarjakuvan piirissä. Pohjaa tutkimuksellemme luo ei-akateemisten sarjakuvatutkijoiden tekemän työn lisäksi aiempi, joskin niukka ja pirstaleinen, akateeminen tutkimus.

Kotipaikkamme on Turun yliopiston kotimaisen kirjallisuuden oppiaine. Kahdella meistä on kirjallisuudentutkijan koulutus, ja kolmaskin on työskennellyt oppialan liepeillä jo pitkään. Tämä teksti on julkaistu kirjallisuudentutkimuksen tieteellisessä lehdessä, kirjallisuushistorian uusia metodeja käsittelevässä numerossa. Voiko siis päätellä, että sarjakuva on kirjallisuutta ja sarjakuvan historia kirjallisuuden historiaa?

Sarjakuvakentällä korostetaan usein sarjakuvan ominaislaatua ilmaisu- ja taidemuotona: sarjakuva ei ole kirjallisuutta, sarjakuva on sarjakuvaa. Kirjallisuudentutkimus on kuitenkin usein tarjonnut sarjakuvatutkimukselle institutionaaliset puitteet. Sarjakuva on myös yhä useammin otettu osaksi suomalaista kirjallisuushistoriaa (esim. Jokinen 1999, Karkulehto 2010, Jokinen 2013). Meneillään olevassa, Suomen kirjallisuuden historiallista poetiikkaa käsittele-

vässä tutkimushankkeessa (2022–2026) sarjakuvan historia huomioidaan vielä aiempia kirjallisuushistorioita laajemmin.

Muutos kertoo paitsi sarjakuvan aseman kohentumisesta myös kirjallisuuskäsitysten laajentumisesta. Tästä huolimatta suomalaisen sarjakuvan historiaa tunnetaan maassamme edelleen melko huonosti. Syy tähän on epäilemättä se, että kattavaa ja ajantasaista, akateemista tai populaaria suomalaisen sarjakuvan historiikkia ei ole. Suomalaista sarjakuvaa käsitellään ainoastaan osana laajempia, koko maailman sarjakuvia käsitteleviä tietoteoksia (esim. Kaukoranta & Kempainen 1982, Nummelin 2018).

Hankkeessa tutkimme sarjakuvan historiaa sarjakuvataiteen ja -kulttuurin näkökulmasta. Metodologisesti kiinnitymme erityisesti sosiaali- ja vähemmistöhistoriallisiin näkökulmiin. Keskittymällä vähemmistöihin korostamme sitä, ettei sarjakuvan historiaa voi kirjoittaa huomioimatta yhteiskunnallisia, monimutkaisiin valtasuhteisiin kietoutuvia konteksteja, joissa sarjakuvataide ja -kulttuuri on kehkeytynyt.

Tarkastelemme erityisesti ruotsinkielisten, naisten sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen sarjakuvaa Suomessa ja selvitämme, kuinka suomalaisen yhteiskunnan ja sarjakuvakentän muuttuvat olot ja valtasuhteet ovat muovanneet näiden eri tavoin marginalisoitujen ryhmien sarjakuvatuotantoa. Lähestymme valtasuhteita ja vähemmistöasemia intersektionaalisesti, ja otamme mahdollisuuksien mukaan huomioon myös muut vähemmistöt.

Tuomme esille tekijöitä, teoksia ja julkaisupaikkoja, jotka eivät ole aiemmin saaneet riittävästi huomiota tai joita ei ole laskettu osaksi suomalaista sarjakuvaa. Vähemmistötekijöiden toimintamahdollisuuksien ja tuotannon ohella olemme kiinnostuneita itserepresentaatiosta. Tutkimme, miten vähemmistöihin kuuluvat taiteilijat ovat käyttäneet sarjakuvaa kuvaamaan vähemmistöidentiteettejä sekä vähemmistöjen ja enemmistöjen suhteita.

Tutkimuksemme liittyy kansainväliseen virtaukseen, joka täydentää ja haastaa aiempaa sarjakuvahistoriankirjoitusta tuomalla esille naisten, rodullistettujen, queerien ja muiden vähemmistöjen osuuden sarjakuvan kehityksessä. Suomen tapauksessa vastaavanlaisesta korjausliikkeestä tuskin voi puhua, onhan aiempi historiankirjoitus vähäistä ja hajanaista. Valintamme korostaa marginalisoitujen tekijöiden toimintaa ja merkitystä on silti eettisesti ja poliittisesti motivoitunut. Ajattelemme, että historiallista perustutkimusta on syytä tehdä moninaisuus huomioiden.

Hankkeemme tärkein tuotos on suomeksi ja ruotsiksi julkaistava tietokirja, joka tarjoaa uusia näkökulmia kaikille suomalaisesta sarjakuvakulttuurista kiinnostuneille ja soveltuu myös opetustarpeisiin. Tärkeää on myös tekemämme suomalaista sarjakuvahistoriaa sisältävien arkistojen kartoitustyö, joka rakentaa edellytyksiä sarjakuvahistorian tutkimukselle tulevaisuudessa.

Lisätietoa hankkeesta suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi: <https://sites.utu.fi/comicsdiversity>

Kirjallisuus

- Jokinen, Heikki 1999. Suomalainen sarjakuva. Teoksessa *Suomen kirjallisuushistoria 3: Rintamakirjeistä tietoverkkoihin*. Toim. Pertti Lassila. Helsinki: SKS, 252–254.
- Jokinen, Heikki 2013. Suomi tunnusti sarjakuvan. Teoksessa *Suomen nykykirjallisuus 1: Lajeja ja poetiikkaa*. Toim. Mika Hallila, Yrjö Hosiaislouma, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä & Jussi Ojajärvi. Helsinki: SKS, 317–325.
- Karkulehto, Sanna 2010. Kalervo Palsasta Ville Rantaan – pohjoissuomalaisen sarjakuvan vaihteita ja toimijoita. Teoksessa *Pohjois-Suomen kirjallisuushistoria*. Toim. Sinikka Carlsson, Liisi Huhtala, Sanna Karkulehto, Ilmari Leppihalme & Jaana Märsynaho. Helsinki: SKS, 224–225.
- Kaukoranta, Heikki 1968. *Suomalaiset sarjakuvajulkaisut 1904–1966. Tecknade serier i Finland 1904–1966. Comic books in Finland 1904–1966*. Helsinki: Helsingin yliopiston kirjasto.
- Kaukoranta, Heikki & Jukka Kemppinen 1982. *Sarjakuvat*. Toinen, laajennettu painos. Helsinki: Otava.
- Nummelin, Juri 2018. *Sarjakuvan lyhyt historia*. Helsinki: Avain.
- Pulkinen, Kalervo 2022. Kiitokset. *Sarjakuvamuseo*. <https://sarjakuvamuseo.org/kiitokset> (katsottu 17.1.2025).